

**UN IMPRÉS I LA SEVA REL·LIGADURA: RESTES D'UN ANTIC CÒDEX BÍBLIC PENINSULAR
(s. XIII)**

Joana Palau i Mumany, Llicenciada en Història de l'Art i estudiant de tercer cicle del Màster en Cultures Medievals (UB).

Rebeca Swanson, Becària predoctoral del programa de formació del professorat universitari (FPU) del Ministeri d'Educació (AP2010-1883), grup de recerca consolidat *Ars Picta*, departament d'Història de l'Art, facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona.

1. Identificació de l'imprès

Ciutat: Barcelona.

Biblioteca: Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona, Universitat de Barcelona.

Col·lecció: -

Signatura: CM 4189

Olim: *Londres, 1529*. Cal puntualitzar que aquesta inscripció que es troba en la part superior dreta de la portada del llibre podria ser una antiga signatura, una nota d'antiquari, el lloc on es comprà el llibre o un error de traducció de Lugduni, Lió el lloc d'impressió, per Londres i la posterior data d'impressió, 1529.

2. Descripció de l'imprès

2.1 Material

Paper verjurat sense filigrana, que forma un imprès unitari. La única coberta que es conserva és la principal que és de pergamí flexible amb la solapa inicial de tancament i amb tires de pergamí, no conservades en l'actualitat, per a la seva correcta clausura. El llibre té mitja coberta despresada, i el lloc ha estat mutilat, fet que no permet llegir-ne el títol de lletra gòtica, però que permet observar el reforç del lloc del fons de quadern, que pertany a un foli de pergamí d'una època anterior a la impressió¹.

¹ Vegeu apartats 4 i 5 de l'estudi, pp. 23-38.

2.2 Format del plegat

Infolio

2.3 Títol

SEXTA PARS/ BIBLIAE CVM GLOSSA ORDINA/ria, et expositione literali *et* morali Reverendi patris Nicolai/ Lyrani. necnon additionibus ac replicis super epistolas ad/ ROMANUS/ CORINTHIOS/ GALATHAS/ EPHESIOS/ PHILIPPENSES/ COLOSSENSES/ TIMOTHAEUM/ TITUM/ PHILEMONEM/ HEBRAEOS/ ACTUS APOSTOLORuM./ Ac etiam super canonicas epistolas/ IACOBI/ PETRI/ IOHANNIS/ IUDAE/ APOCALYPSIM./ ADDITA QUIBUS SUNT NUPERRIME/ ultra diligentissimam, *et* castigatissimam emendationem *et* li/ mam historiae non inuenustæ, *et* figuratæ literæ capitis cuius li/ bet exordio. quæ totam rem descriptam clarius quam fieri/ possit, aperiunt.

2.4 Folis

Dos-cents vuitanta-set folis, dels quals dos-cents vuitanta-sis estan numerats de manera àrabica procedents de la impressió original. El foli que resta sense numerar és el primer ja que es deu a un full afegit posteriorment com a full de guarda per a protegir l'imprès, segurament en una relligadura² posterior. El corresponent taló es troba fàcilment entre els folis 8 i 9. La relligadura no té guarda captiva.

2.5 Errors en la foliació

Els errors en la foliació són quatre en tot el volum. L'error en tres casos és sempre el mateix el canvi d'un 9 per un 6 i, en només un cas, es produeix el canvi d'un 6 per un 9. Segurament aquest error és degut al tipògraf ja que és molt fàcil confondre les tipografies del 6 i del 9 a l'hora de realitzar la composició tipogràfica. Cal dir però, que en cap cas es produeix una discordança amb el text i que els reclams que hi ha en els folis són correctes. A continuació s'enumeren els errors:

f. 61 per 91

² La hipòtesi que el foli va ser afegit posteriorment es veu reforçada perquè la verjura, grossor del paper, qualitat i blanquejat del paper és major i completament diferent de la resta de l'imprès.

f. 126 per 129

f. 161 per 191

f. 290 per 260

2.6 Col·lació

La col·lació és correcta, no presenta cap error i segueix l'alfabet llatí en tot moment, realitzant primer tot l'alfabet en minúscules per a passar tot seguit a l'alfabet en majúscules. Els quaternions i els ternions s'alternen rigorosament formant tot el llibre i les signatures de quadern són alfanumèriques, hi estan situades en la part dreta inferior, en tot el gruix de l'imprès. L'organització de la col·lació és la següent:

aa⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. [1] – 8.

bb⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 9-14.

cc⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 15-22.

dd⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 23-28.

ee⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 29-36.

ff⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 37-42.

gg⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 43-50.

hh⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 51-56.

ii⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 57-64.

kk⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 65-70.

ll⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 71-78.

mm⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 79-84.

nn⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 85-92.

oo⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 93- 98.

- pp⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 99-106.
- qq⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 107-112.
- rr⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 113-120.
- ss⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 121-126.
- tt⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 127-134.
- vv⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 135-140.
- xx⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 141-148.
- yy⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 149-154.
- zz⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 155-162.
- AA⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 163-168.
- BB⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 169-176.
- CC⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 177-182.
- DD⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 183-190.
- EE⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 191³-196.
- FF⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 197-204.
- GG⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 205-210.
- HH⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 211-218.
- II⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 219-224.
- KK⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 225-232.
- LL⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 233-238.
- MM⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 239-246.

3 Cal anotar que en el foli 191 es llegeix 161, error que ja s'ha comentat anteriorment.

NN⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 247-252.

OO⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 253-260⁴.

PP⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 261-266.

QQ⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 267-274.

RR⁶ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 275-280.

SS⁸ reclams de columna horitzontals fent caixa a la dreta ff. 281-286.

2.7 Data i lloc d'impressió

19 de juliol de 1529. Lugduni, és a dir, Lió (França).

2.8 Portada

El títol⁵ està completament emmarcat per una decoració a la clàssica amb roleus a partir de corns de l'abundància, corones de llorer, sirenes, "putti" i l'àguila de Júpiter, a la part superior central, i amb corona de llorer, en la part inferior central, que actua com a *clipeus* per a realitzar l'escut d'armes o distintiu dels propietaris. La decoració va ser creada en tres parts: la superior horitzontal, les dues centrals verticals i la inferior horitzontal. Segurament, la decoració va ser creada amb planxes xilogràfiques, creant la portada a base d'una combinació de lletra estampada en metall i la decoració en xilografia tal i com Julián Martín Abad apunta que era freqüent en els inicis del segle XVI⁶.

El títol⁷ es divideix en tres parts. La primera en lletres capitals i de major mida que la resta és el nom de l'obra, que és el sisè volum, dels set que tenia originalment l'obra⁸.

4 Cal anotar que en el foli 260 es llegeix 290, error que ja s'ha comentat que era degut al tipògraf.

5 Per a veure la imatge completa de la portada vegeu la pàgina 39.

6 Martín Abad, Julián, *Los libros impresos antiguos*, Valladolid: Universidad de Valladolid, Secretariado de Publicaciones e Intercambio Editorial, 2004. pp. 63.

7 S'ha decidit no transcriure altre cop el títol del volum ja que ja s'ha fet en la pàgina 2.

8 S'ha pogut saber que aquest imprès formava part d'un conjunt de set volums gràcies a la informació facilitada a la portada i també en diferents catàlegs de biblioteques europees, com en el *Catálogo colectivo del patrimonio bibliográfico español*:

<http://search.creativecommons.org/?q=catalogo+colectivo+patrimonio+espa%C3%B1ol&sourceid=Mozi>

La segona part inclou l'explicació del contingut del volum, el conjunt dels comentaris bíblics realitzats per Nicolau de Lira i la glossa ordinària per una banda, amb un afegit sobre les epístoles de Jacob, Pere, Joan, als Jueus i l'Apocalipsi i una última part que explica com s'ha organitzat el text a partir de les epístoles i els corresponents comentaris afegits posteriorment.

La part central de la portada finalitza amb un gravat xilogràfic on apareix Sant Jeroni, que és qui va establir el text de la Bíblia Vulgata, és a dir, la traducció bíblica de l'hebreu al llatí. Aquest apareix llegint en "l'scriptorium" amb un lleó als peus ja que és el símbol dels eremites, el capell de cardenal i llurs ínfules de quatre nivells que en mostren el rang, el càrrec més elevat atorgat pel Papa i que mai acceptà.

2.9 Dècima

En el f. 1 vers apareix una dècima en llatí, és a dir, un poema laudatori en aquest cas de vint versos, enaltint el contingut del volum⁹.

2.10 Fe d'errades

La fe d'errades es troba en el penúltim foli (285 v.) i ocupa quasi tres quartes parts del foli. Aquesta està organitzada per quaderns, així se situa primer les lletres de quaderns (per exemple: aa, cc, etc.) per a col·locar-hi a sota les rectificacions¹⁰.

2.11 Colofó

El colofó es troba en l'últim foli (286 r.) després d'una "captatio benevolentiae" dirigida a l'amic lector. Aquest indica, entre altres dades, el nom de l'impressor, Iohannis Mareschal, i el dia que s'acabà la impressió, el 19 de juliol de 1529. A continuació transcrivim tot el colofó:

Pars sexta Bibliae sacræ, cum glosa ordinaria et interlineari, concordantiis quibus/
sacrorum canonum, vna cum postillis, additionibus, ac replicis, venerabilium/ patrum

lla-search, en el catàleg de la Biblioteca Nacional de França:

<http://catalogue.bnf.fr/servlet/RechercheEquation?host=catalogue>.

9 Per a veure la imatge completa del f. 1 vers amb la dècima vegeu la pàgina 40.

10 Per a veure la fe d'errades completa vegeu la pàgina 41.

Nicolai de Lyra brabantini. Pauli hispani Burgensis episcopi. *Et Matthiæ Thoring Saxonis* Explicit. Lugduni impressa in ædibus honesti/ viri Ioannis mareschal artis impressoriæ peritissimi. Anno salutis. M/ D. XXIX. Die vero.xix.lulii.

2.12 Tipologia de lletra i mides

La tipologia de la lletra en aquest imprès és una humanística. Les mides s'han pres del foli 6 r., que conté 78 línies impreses, i la caixa segueix la proporció del doble rectangle de Pitàgores (1'492), seguint la taula de Gilissen. A continuació es detallen les mides de cada part:

Mides de foli: 345 x 244 mm (f. 6r)

Mides de la caixa: 23 + 17.4.209.8.45 + 43 x 21 + 58.4.59.4.59 + 37 x 23 + 58 + 4 + 58 + 31 (f. 6r)

Mides de la columna: 209 x 91.5.92 (f. 6r)

2.13 Decoració

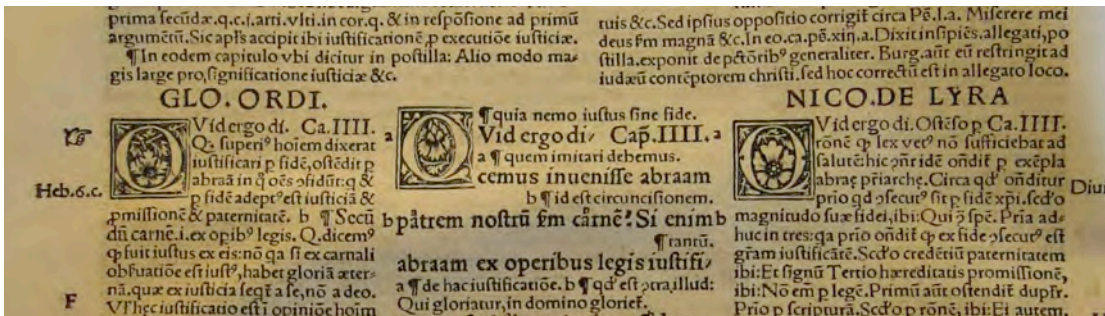
La decoració d'aquest imprès és troba a les caplletres. Segueixen en la seva distribució i forma un esquema jeràrquic regular, ocupant d'una manera força homogènia els espais que els hi han estat assignats. A partir de l'anàlisi de la seva mida i ornamentació, aquestes es poden classificar en diversos grups:

Un primer tipus de caplletres que ocupen set línies de text i estan inserides en un marc quadrat de 33 mm de llargada i amplada, els quals s'adapten còmodament als marges establerts. Es distingeixen per tenir un fons farcit d'un fullatge profús i abundant decoració floral, sobre el qual es distingeix el perfil de lletra. Aquest tipus de caplletres són presents a l'inici del llibre, concretament als prefacs de les epístoles a Pau de Sant Jeroni (f. 2r), i les trobarem repetides a l'inici de les Epístoles de Sant Pere (f. 217r).

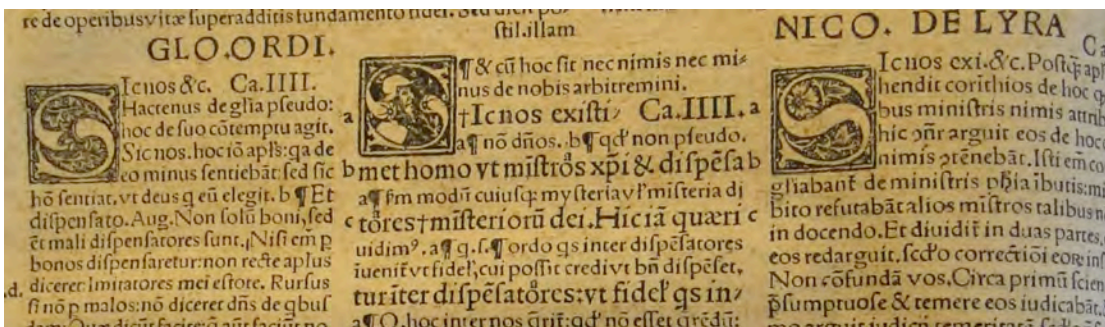

Foli 2r

El segon tipus de caplletres formen el grup més abundant. Són de mides més petites que les anteriors i ocupen generalment 5 línies del text. Aquestes són, com les anteriors, de format quadrat, de 15 mm d'amplada i llargada. Es troben a l'inici de cada capítol dels arguments a les epístoles de Sant Pau, formant sempre grups de tres: una introduint la glosa ordinària, una altra introduint el text bíblic central, i l'última iniciant el comentari de Nicolau de Lyra. Dins d'aquest conjunt de caplletres es poden diferenciar dos grups diferenciats, els quals s'usen de manera aleatòria al llarg del volum. El primer és aquell en el que les tres caplletres ornamentals són realitzades sobre un fons de motius fitomorfs, i el segon grup és aquell en el qual una d'aquestes, generalment, la central que acompanya el text bíblic, està formada mitjançant caplletres habitades per personatges humans de tipus fantàstic, els quals no tenen res a veure amb el text.

Foli 10v

Foli 38v

El darrer tipus de caplletres són aquelles historiades, relacionades estretament amb el text que acompanyen. Són jeràrquicament més importants, ja que al seu interior s'il·lustren els diferents sants i apòstols als quals fa referència el comentari bíblic. És per aquest motiu que presenten les mides més grans. El seu format és quadrat, mesuren 34 mm d'amplada i alçada, i ocupen 10 línies del text. La figura de Sant Pau, nimbat i amb l'atribut de l'espasa, és el personatge que més es repeteix, ja que presideix cadascuna de les 11 epístoles paulines que comenta Nicolau de Lyra. La figura impresa serà sempre la mateixa: una gran P presidint l'inici de l'epístola, habitada al seu centre per l'apòstol nimbat i amb l'espasa. Cal fer notar que en aquest tipus de caplletres, la imatge prima més que la capacitat de ser llegible, i en la seva majoria la forma principal del cos de la lletra queda subjugada a la imatge, no quedant prou clara la seva lectura, característica heretada dels manuscrits¹¹.

Sant Pau, foli 61v

La resta de les caplletres historiades es concentren a la segona part de l'imprès. Presidint les Actes dels Apòstols hi ha la representació de Sant Lluç, nimbat, amb el seu atribut i escrivint (f. 163r). Seguidament, a l'obertura de cada epístola dedicada als Sants Pares trobarem les caplletres historiades protagonitzades per Jacob, sostenint un gran filacteri i amb la presència de la Maiestas Domini a l'extrem superior esquerre (f. 210r), Sant Pere amb una gran clau i nimbat (f. 223r), Sant Joan Evangelista, amb el seu atribut, l'àguila, i escrivint (f. 235v), i el sant de Judes Tadeu, representat com a màrtir nimbat duent la palma a la mà dreta i sostenint un llibre a l'esquerra (f. 237r). A l'inici de l'Apocalipsi, es repetirà la caplletra de la figura de Sant Joan, amb petites variants compositives.

¹¹ La subjugació del text en favor de la imatge en els manuscrits medievals troba el seu màxim exponent al *Llibre de Kells* (Ms. 58, Trinity College, Dublin) on la barrera entre text i imatge queda difosa per la monumentalitat i profusió ornamental de les seves caplletres.

Sant Lluc, foli 163r

Jacob, foli 210r

Sant Pere, foli 223r

Sant Joan, foli 237r

Judes, foli 237r

2.14 Conservació i estat de l'edició

L'estat de conservació del volum és correcte. La coberta principal està pràcticament despresa, només sostenint-se per la part inferior. Falta la coberta final de pergami, fet que ha provocat que l'últim quadern s'hagi anat desprenent al llarg del temps. Tot i així, encara es manté unit al gruix del volum i només l'últim foli ha sofert un cert desgast pels laterals, que no afecten a la caixa de text. El volum ha patit humitats que, en alguns casos han provocat canvis de textura en el paper i, en d'altres, canvis de color. S'ha de dir, però, que aquestes humitats no són greus ja que no han afectat en cap moment a la tinta, tant la impresa com la manuscrita. El factor que ha afavorit més al desgast dels comentaris de Nicolau de Lira és provocat pels bibliòfags, que han destruït gran part dels folis del volum, encara que sense afectar el text. A manera de curiositat, cal dir que, arran d'aquesta corrosió, s'ha pogut reconstruir dos antics punts de lectura, és a dir, dos folis que s'havien doblegat per la meitat transversalment deixant la part externa del foli a tocar del llom, per a marcar parts importants del volum i com que havien passat temps en aquesta posició els bibliòfags no els havien atacat, deixant-los intactes. Aquests folis són el 98 i el 145 i si se situen en la posició original es pot veure com el rastre d'aquests insectes, no els ha afectat.

2.15 Enquadernació

L'enquadernació actual és la clàssica conventual¹² ja que el pas d'aquest volum pel convent de Sant Ramon de Penyafort (Alt Penedès) va facilitar una relligadura senzilla posterior (probablement del segle XVII) que provocà el tall dels folis i l'ús d'un pergami d'una Bíblia antiga per tal de mantenir el llom unit i fixat per a la posterior relligadura.

2.16 Altres persones o institucions relacionades amb l'imprès

Aquest imprès va entrar a formar part de la Biblioteca Provincial i Universitària de la Universitat de Barcelona el 10 de maig de 2011 a través d'una donació realitzada per Maria Jesús Buxó, catedràtica del Departament d'Antropologia Cultural i Història d'Amèrica i Àfrica de la Universitat de Barcelona. La professora Buxó el va rebre en herència del seu pare. Aquest l'havia comprat entre quinze i vint anys enrere a J.

12 Tot i que s'ha seguit a Martín Abad, Julián, *Los libros impresos antiguos*, Valladolid: Universidad de Valladolid, Secretariado de Publicaciones e Intercambio Editorial, 2004. pp. 116-120 no s'ha tingut suficient informació per a realitzar una descripció acurada de l'enquadernació.

Mensa, antiquari d'Arenys de Mar, que sempre venia a l'engròs els llibres al seu pare, sense especificacions sobre el contingut ni la procedència.

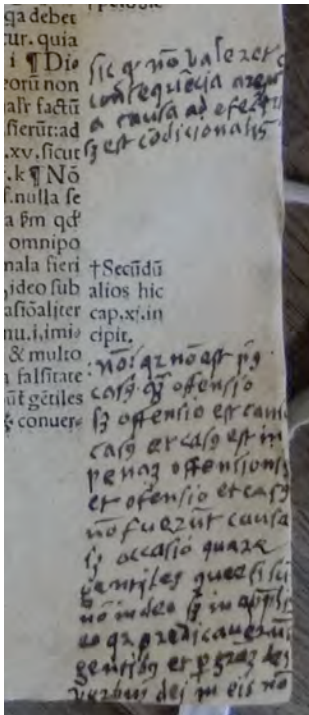
Aquesta és la notícia més recent que es té sobre l'imprès. Tot i així, gràcies als ex-libris manuscrits s'ha pogut saber que aquest imprès formà part del convent de Sant Ramon de Penyafort, convent fundat el 1603 i que, per tant, necessitava llibres per a la seva biblioteca. Hi ha tres ex-libris, dos d'una mateixa mà escrits en llatí (ff. [1]r. i 134r.) i un tercer, escrit posteriorment en català, que data del 1716 (ff. 127r.)¹³. Paleogràficament, s'observa que els ex-libris escrits en llatí serien posteriors a les notes de lectura, però continua sent una lletra humanista que per tant, no s'allarga molt en el temps des de la impressió. En aquest sentit la data de creació del convent, el 1603, seria un data escaient per a la creació dels ex-libris, per una banda, perquè és lògic que quan un llibre entrés en el convent es posés el lloc d'on formava part en el llibre i per l'altra, pels motius paleogràfics que s'han explicat anteriorment.

2.17 Observacions generals: les notes de lectura

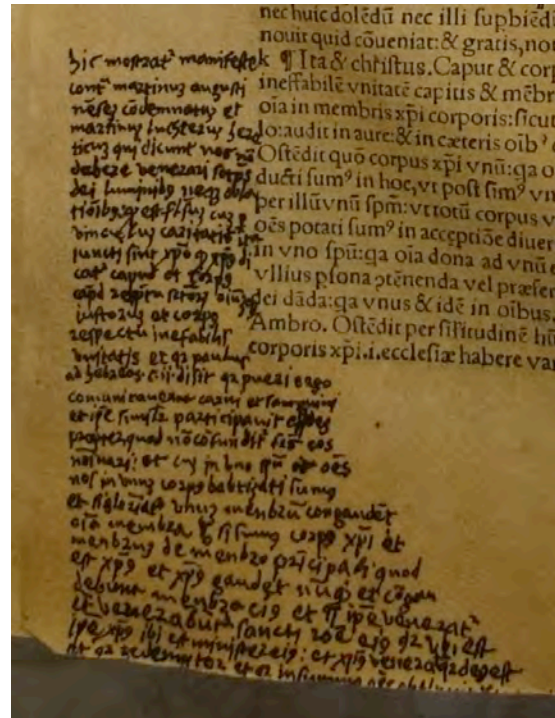
A l'imprès es poden apreciar com a mínim dos tipus de mans diferents que han realitzat comentaris als marges del text, tant als marges drets com als esquerres. Una primera mà, la més abundant es localitza a la totalitat de les epístoles de Sant Pau (2r-162v) i a la primera part de les epístoles dels Sants Pares (209r – 239r). És una escriptura de caixa gran, que sembla tenir característiques humanistes, realitzada en tinta negra als marges interiors i exteriors indistintament. De vegades les notes estan tallades, fet que indica que van ser realitzades abans d'una de les enquadernacions que ha tingut el volum.

La segona mà sembla ser contemporània a la primera, ja que l'escriptura presenta trets similars, aquesta però, té una presència menys destacada que l'anterior, i la seva caixa d'escriptura és de menors dimensions. Es pot trobar als marges interiors i exteriors indistintament i, com l'anterior, la trobem a la totalitat de les epístoles de Sant Pau (2r-162v) i a la primera part de les epístoles dels Sants Pares (209r-239r). Aquesta mà també està retallada, indicant que les notes van ser realitzades abans de l'enquadernació.

13 Per a observar els ex-libris vegeu les pàgines 39 i 42.

Primera mà, Foli 25r

Segona mà, Foli 52v

Segurament aquests dos comentaristes van realitzar les notes de lectura de manera contemporània, i possiblement ambdós pertanyien al segle XVI, poc després de la realització de l'imprès. Com s'ha dit anteriorment, és probable que aquest fos relligat al convent de Sant Ramon de Penyafort, moment en el qual es realitzaren els ex-libris de la portada i es retallaren els marges, quedant les notes de lectura de la primera i segona mà retallades.

2.18 Íncipit i Éxplicit del text

1 - COMENTARIS A LES EPÍSTOLES DE SANT PAU DE NICOLAS DE LYRA:

Prefaci a les Epístoles de Sant Pau de Sant Jeroni.

Rúbrica (foli 2r - a): incipit praefatio sancti Hieronimi in omnes epistolas sancti Pauli.

Íncipit (foli 2r - a): *Drimum quaeritur quare post evangelia quae supplementum legis sunt.*

Éxplicit (foli 2r - b): *Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscaepistis cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam.*

Prefaci a les Epístoles de Sant Pau.

Rúbrica (foli 2r - b): Incipit prologus specialis in epistolam ad Romanos

Íncipit (foli 2r - b): *Romani sunt qui ex iudaeis et gentibus crediderunt.*

Éxplicit (foli 2v - a): *Quam obrem vicissim eos humilians ad pacem et concordiam cohortatur.*

Glossa Ordinària: Inici en foli 2v-a:

Rúbrica (foli 2v - a): Prothemata in omnes epistolas Pauli

Íncipit (foli 2v - a): *In epistolis quondam sunt gubernalia qui oibus conveniunt.*

Éxplicit (foli 2v - b): *Quator decim sunt epistole decem ad ecclesias, quattuor ad personas in quo numero voluit ostendere evangelio et legi se concordare.*

Proemi de Nicolau de Lira: Inici en foli 2v-b:

Foli 2v – b: Rúbrica: Incipit proemium venerabilis magistri Nicolai de Lyra ordinis fratrum minorem in epistolas Pauli.

Foli 2v – b: Íncipit: [CCe] descripsi eam tibi tripler. *Proverbium xxiic. Quod verbum de sapie descriptione dicit*

Foli 3r - b: Explicit: *Romanis tantum scripsit unam epistolam quam prio exponet sicut est pria respectu aliarum. explicit proemium. Incipit argumentum.*

Arguments a les epístoles de Sant Pau de Nicolau de Lira: Romans. Inici en foli 3r – b:

Rúbrica (f. 3r - b): Postilla venerabilis magistri Nicolai de Lyra super prologum in epistolam ad Romanos.

Íncipit (f. 3r - b): Romani *etc.* In hoc brevi prologo ad compendiosam manifestatiorem dicendorum in subsequenti epistola tria breviter tanguntur.

ÉxPLICIT (f. 33r – a): quia per eum innotuit hominibus deus trinitas quod est mysterium. Finit epistola Pauli ad Romanos.

Arguments a les epístoles de Sant Pau de Nicolau de Lira: Corintis. Inici en foli 33r – a:

Rúbrica (f.33r – a): Incipit expositio argumenti epistolae prima ad Corinthios.

Íncipit (f.33r – a): Corinthii sunt achaici hi ab isto apostolo Paulo conversi sunt.

ÉxPLICIT (f. 78v – b): quia per ipsum sit communicatio [oim] donorum in ecclesia dei. Sic cum omnibus vobis. Amen. Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super epistolas Pauli ad Corinthios finit.

Arguments a les epístoles de Sant Pau de Nicolau de Lira: Gàlates. Inici en foli 78v – b:

Rúbrica (foli 78v – b): Incipit postilla super epistolam Pauli ad Galathas

Íncipit: (foli 78v – b): Paulus apostolus. Haec epistola ad Galathas in tres dividit partes.

ÉxPLICIT: (foli 89r- b): Caetera exponantur prout in postilla *etc.* Postilla venerabilis magistri Nicolai de Lyra super epistolam ad Galathas finit.

Arguments a les epístoles de Sant Pau de Nicolau de Lira: Efesis. Inici en foli 89v – b:

Rúbrica (foli 89v-b): Incipit postilla super epistolam ad Ephesios.

Íncipit (foli 89v-b): Paulus apostulus Iesu. Hic incipit epistola Pauli ad ephesios. Quae dividitur in tres partes.

ÉxPLICIT (foli 97v-a): Pacem optat eis quae est ianua delectionis. Finit epistola ad Ephesios.

Arguments a les epístoles de Sant Pau de Nicolau de Lira: Filipencs. Inici en foli 97v – a:

Rúbrica (f. 97v – a): Incipit argumentum ad Philipenses.

Íncipit (f. 97v – a): Philipenses sunt *etc.* Qui accaepto verbo *predicationis* ab apostolo firmati in fide fuerunt.

ÉxPLICIT (f. 103v – b): Gratia domini *etc.* Supple sit et maneat semper. Amen.

Arguments a les epístoles de Sant Pau de Nicolau de Lira: Colossencs. Inici en foli 103v – b:

Rúbrica (f. 103 v- b): Incipit postilla venerabilis patris fratres Nicolai de Lyra super epistolam ad Colossenses.

Íncipit: (f. 103 v- b): Paulus apostolus. Incipit epistola ad Colossenses. Quae dividitur in tres partes.

ÉxPLICIT (f. 109r – a): Memores *etc.* Antequem salutationem ponat, praemittit exhortationem dicens. Memores *etc.* Finit epistola ad Colossenses.

Arguments a les epístoles de Sant Pau de Nicolau de Lira: Tessalonicencs. Inici en foli f. 109r – a:

Rúbrica (f. 109r – a): Incipit argumentum.

Íncipit (f. 109r – a): Thessalonicenses *etc.* Qui facile ab apostolo conversi nec per tribulationes, nec per pseudo potuerunt moveri.

ÉxPLICIT (f. 116r – a): Ut sub nomine eius nulla epistola accipiatur quae non fuerit manu eius subscripta. Finit epistola secundam ad Thessoloni.

Arguments a les epístoles de Sant Pau de Nicolau de Lira: Timoteu I i II. Inici en f. 116r – a.

Rúbrica (f. 116r – a): Incipit argumentum in epistolam primam ad Timothaeum.

Íncipit (f.116r – a): Timothaeo in asia relicto episcopo, scribit Paulus de episcopali officio.

Éxplícit (f. 128r – b): Si dixisset sine peccato nulus in ecclesia recte posset ordinari minister.

Arguments a les epístoles de Sant Pau de Nicolas de Lira: Titus. Inici en f. 128r – b:

Rúbrica (f. 128r – b): Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super epístolam Pauli ad Titum incipit.

Íncipit (f. 128r – b): Paulus servus dei. Hic incipit epistola pauli ad Titum quae dividitur in tres partes.

Éxplícit (f. 130v -a): Ad deinde dicit ut paret sibi hospitium speranti ad ipsum ire.

Arguments a les epístoles de Sant Pau de Nicolau de Lira: Filèmon. Inici en f. 130v – a:

Rúbrica (f. 130v -b): Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra ad Philemonem incipit

Íncipit (f. 130v -a): Paulus vin. Hic incipit epistola ad Philemonem quae dividitur in tres partes.

Éxplícit (f. 131v – b): Circa finem vero moralem subdit instructionem. Finit argumentum.

Proemi a les Epístoles de sant Pau de Nicolau de Lira als Hebreus. Inici en f. 131v – a:

Rúbrica (f. 131v – a): Venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra in postillam super epistolam Pauli ad Hebraeos Proemium.

Íncipit (f. 131v – a): Cum venerit *quod perfectum est*, evacuabitur *quod ex parte est*.

Éxplícit (f. 133r-b): habuit tamen omnia idiomata inquantum valent ad efficaciam praedicandi.

Arguments a les epístoles de Pau de Nicolau de Lyra: Hebreus. Inici en f. 133v – b:

Rúbrica (f. 133v-b): Incipit postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super epistolam ad Hebraeos.

Íncipit (f. 133v-b): *Multifarie etc. Sicut praedictum est apostolus hanc epistolam scripsit aliquibus conversis ad fidem christi de iudaismo.*

Éxplícit (f. 162v-a): *Ut contra postillatoris corruptorem efficacius exurgant. Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super epistolas Pauli finit.*

2- POSTILLA SOBRE ELS FETS DELS APÒSTOLS DE NICOLAU DE LIRA. Inici foli 162v-a:

Rúbrica (f. 162v-a): *Postilla eiusdem super Actus apostolorum incipit et primo praefatio.*

Íncipit (f. 162v-a): *Repleti sunt omnes spiritus sancto et acceperunt loqui.*

Éxplícit (f. 208v-b): *Et eius praemio consequendo. Quod nobis concedat etc. Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super actus apostolorum una cum moralitatibus eiusdem finit.*

3- PREFACI, GLOSSES I POSTILLES DE NICOLAU DE LIRA A LES EPÍSTOLES DELS SANTS PARES JACOB, PERE, JOAN EVANGELISTA I JUDES. Inici f. 209 r - a

Rúbrica (f. 209 r-a): *Incipit Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super epistolas canonicas sanctorum Iacobi, Petri, Iohannis evangelistae, et Iudae, et primo praefatio.*

Íncipit (f. 209 r-a): *Quattuor sunt minima terrae et ipsa sunt sapientiora sapientibus.*

Éxplícit (f. 239r - b): *tamen virtus divina qua talia facit est aeterna. Amen. Finit postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super epistolam Iudae apostoli.*

4- EXPOSICIÓ DE L'APOCALIPSI DE NICOLAU DE LIRA. Inici f. 239 r- b

Rúbrica (f. 239 r- b): *Eiusdem venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra in librum Apocalypsis Iohannis praefatio incipit.*

Íncipit (f. 239 r- b): *Oportet te iterum prophetare populis et gentibus.*

Éxplícit (f. 275 r - b): *Gratia domini nostri iesu christi cum omnibus vobis. Amen. ExPLICIT postilla venerabilis magistri Nicolai de Lyra super Apocalypsim. Sexta pars.*

5- LLIBRE SOBRE LES QÜESTIONS DELS JUEUS DE NICOLAU DE LIRA. Inici f. 275v – a

Rúbrica (f. 275v-a): Incipit libellus eiusdem venerabilis magistri Nicolai de Lyra continentes pulcherrimas quaestiones iudaicas perfidias in catholica fide improbant.

Íncipit (f. 275v-a): Primo Queritur utrum ex scripturis recaeptis a iudaeis, possit efficaciter probari salvatorem nostrum fuisse Deum et [hoiem].

Éxplicit (f. 279 v- b): et plures iam baptizati ad vomitum revertuntur.

6- TRACTAT CONTRA ELS JUEUS SEGONS L'EVANGELI DE MATEU DE NICOLAU DE LIRA.

Inici f. 280 r -a

Rubrica (f. 280 r -a): Tractatulus venerabilis magistri, fratris Nicolai de Lyra, ordines minorum contra quendam iudaeum ex verbis evangelii, christum et eius doctrinam impugnantem.

Íncipit (f. 280 r -a): Potens sit exhortari in doctrina sana et eos qui contra dicunt arguere.

Éxplicit (f. 285r – b): Et sic est finis deo laus qui est trinus in personis et unus in essentia per infinita saecula saeculorum. Amen.

2.19 Bibliografia

MARTÍN ABAD, JULIÁN, *Los libros impresos antiguos*, Valladolid: Universidad de Valladolid, Secretariado de Publicaciones e Intercambio Editorial, 2004.

RUIZ GARCÍA, ELISA, *Introducción a la codicología*, Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 2002.

Webgrafia

Catàleg de la Biblioteca Nacional de França:

<http://catalogue.bnf.fr/servlet/RechercheEquation?host=catalogue> [última consulta 25 de Juny de 2011].

Catálogo Colectivo del Patrimonio Bibliográfico Español:

<http://search.creativecommons.org/?q=catalogo+colectivo+patrimonio+espa%C3%B1ol&sourceid=Mozilla-search> [última consulta 25 de Juny de 2011].

3. Identificació del fragment manuscrit

Fragment de manuscrit que s'ha reutilitzat com a reforç de l'om de fons de quadern per a l'enquadernació d'un imprès del segle XVI, provinent del convent de Sant Ramon de Penyafort.

Ciutat: Barcelona

Biblioteca: Biblioteca Provincial i Universitària.

Signatura actual: CM-4189 (fragment manuscrit)

Observacions: Fragment d'un sol foli de manuscrit que conté la part final del llibre tercer de Reis (22, 52-54) i l'inici del llibre quart (des de 1 fins a 3, 1-19).

4. Descripció del fragment de manuscrit

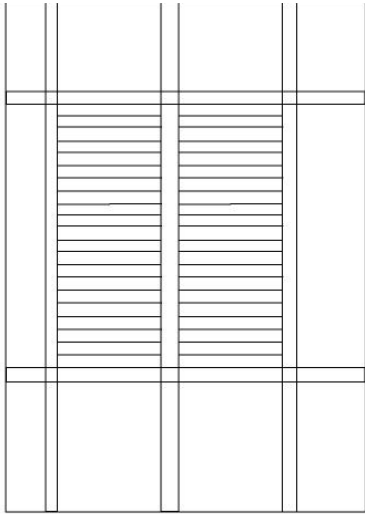
Tipus de pergami de color groc clar i de gran qualitat, molt suau al tacte. És distingeix amb claredat la cara pèl, que queda en la part interior del reforç i ornada amb una gran caplletra, de la cara carn, situada a la cara exterior del reforç. La caplletra, en ésser realitzada amb materials d'una gran qualitat, i pel fet d'estar situada a la part interna del reforç, s'ha conservat en unes condicions força bones. Per la seva cuidada manufactura el pergami podria ésser de procedència ultrapirinènca. El format del plegat és infolio, i el fragment, retallat per un dels seus costats, no presenta ni reclams ni signatures de quadern, així com tampoc cap tipus de foliació.

Es desconeix el copista o el lloc de producció del fragment. Aquest, segons les descripcions i característiques que s'esmenten tot seguit, podria haver estat realitzat en un centre català o llenguadocià de primer ordre. La data de la còpia és incerta, encara que per la identificació paleogràfica -una escriptura gòtica librària solemne, regular, de formes arrodonides i ben estructurada- podríem establir una datació aproximada del fragment del segle XIII.

4.1 Descripció del pautat i de la caixa d'escriptura

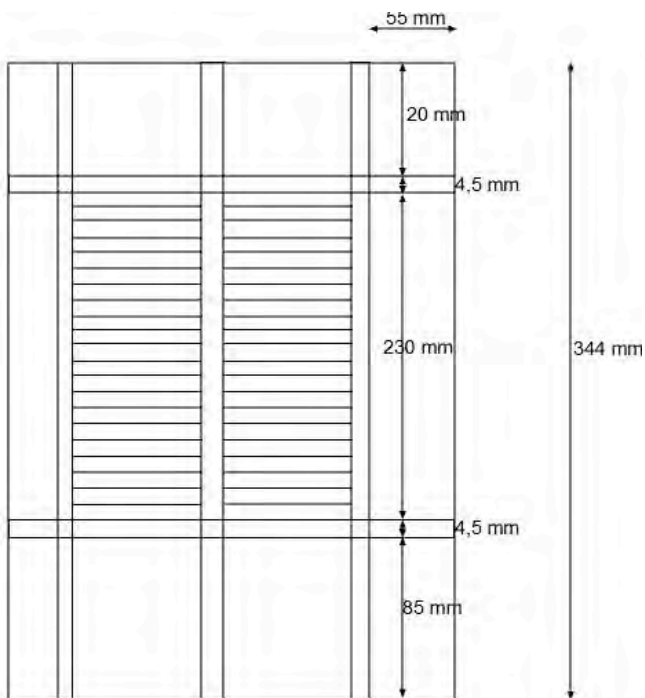
El pautat per a les línies fonamentals de justificació de l'escriptura és realitzat mitjançant una punta de plom i amb perforacions visibles, segurament ubicades molt a prop dels marges. El fragment presenta línies supletòries de pauta, marcant dues línies paral·leles a les bandes, tant verticals com horitzontals. La primera línia d'escriptura està en blanc i aquesta es realitza centrada entre les línies del pautat.

El seu format s'estructura tal i com es mostra a la il·lustració següent:

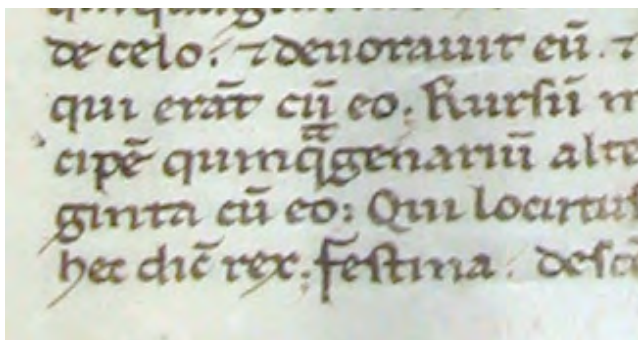

4.2 Mides

Les mesures verticals del foli són: $20 + 4.230.4 + 85$ mm Per a les mesures horitzontals només es poden determinar les que corresponen al marge exterior: 55 mm, ja que les del marge interior no s'han conservat perquè el fragment ha estat retallat. Les mides segueixen el següent esquema:

La caixa d'escriptura mesura 239 mm i s'estructura en dues columnes de 53 línies d'escriptura cadascuna¹⁴. En la realització del fragment podem apreciar dues mans diferenciades, una la del copista que realitza el conjunt del cos de l'escriptura, i l'altra del rubricador, que executa les inicials i els títols. L'escriptura és realitzada mitjançant una gòtica librària molt regular i de gran qualitat, de mòdul petit, clar i força cuidat.

4.3 Descripció de l'ornamentació

El fragment de manuscrit conservat, encara que sigui mínim, presenta diversos trets ornamentals que determinen una manufactura de qualitat. Per una banda es conserven les numeracions de capítols en números romans, realitzades mitjançant una alternació de tinta blava i vermella de colors molt vius. Com a testimoni del procés d'elaboració del manuscrit s'aprecia al títol ornamental del tercer capítol, al marge del foli, una instrucció del copista al rubricador, indicant la posició per l'execució de la numeració del capítol.

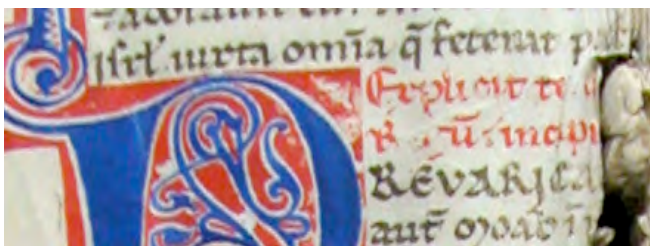
L'alternança de colors també és present a la llegenda de títol o *títol corregut*, formada a partir de tres inicials -GVM- fent referència a "[RE]GVM". El fet que el *títol corregut* assenyali la segona part de la paraula, indica que estava precedida per un foli vers on

¹⁴ Com a conseqüència d' haver estat retallat les mesures detallades en l'esquema del fragment de foli són aproximades.

s'iniciava -RE-. Podem afirmar en conseqüència que el *títol corregut* mostra que estem davant del recto del fragment conservat.

També es conserva la rúbrica que finalitza el tercer llibre i inicia el quart, formant dues línies d'escriptura realitzades en tinta vermella on es llegeix: “Explicit te[...] Regum incipit”.

Juntament amb els trets ornamentals descrits, s'ha conservat a la cara pèl una gran caplletra P que inicia la paraula *Praevaricatus* corresponent al llibre quart de Reis. Es distribueix dins de l'espai destinat de forma allargada, mesurant 165 mm de llarg i ocupant un espai de 33 línies d'escriptura. S'adapta al conjunt del text de manera forçada, ja que de vegades trepitja l'inici de les línies d'escriptura. Es conserva en molt bon estat, realitzada repetint la gama cromàtica que s'aprecia pels títols, amb una bicromia de tintes blava i vermella de gran riquesa. Els colors no han perdut les seves intensitats, i estan separats en els contorns que formen la caplletra mitjançant una línia fina i sinuosa realitzada a partir de deixar entreveure la coloració natural de fons del pergami. El color vermell forma la totalitat de l'enquadrament del fons de la caplletra, ajustat al seu contorn, mentre que el blau es reserva per a la figura en si mateixa, realitzada per la combinació de motius geomètrics i vegetals.

El cos de la lletra es forma a partir de formes senzilles i esveltes. El pal vertical es més estret al seu centre i s'eixampla en els extrems, indrets on es concentrarà l'ornamentació conjuntament amb l'interior del traçat corbat de la P. Aquest espai és omplert mitjançant un fullatge que es desplega en una successió de filets en espiral,

formant dues volutes de formes sinuoses. Aquestes es perllonguen i creen palmetes i llambrequins que es cargolen sobre si mateixes amb gran dinamisme.

La part superior del traç vertical la caplletra es perllonga pel marge de l'escriptura mitjançant un filet en espiral que acaba transformant-se en una banderola, formada per un ombrejat de gran naturalisme compositiu, culminant en la seva part més alta per un llambrequí que penja amb delicadesa.

El contorn del cos inferior de la caplletra s'eixampla en una de les seves bandes fins acabar formant un angle sortint que es dirigeix vers l'escriptura. Posteriorment s'ajunta amb la línia de contorn oposada, formant un filet sinuós que es perllonga al marge de l'escriptura, el qual es transforma en una espiral culminada per una palmeta de la qual neixen elements de fullatge i llambrequins. D'aquesta mateixa palmeta neix una antena que descendeix pel marge i culmina en una corba formada per un llambrequí.

Les dades proporcionades per l'observació paleogràfica i l'anàlisi codicològica esmentades anteriorment situaven el fragment de manuscrit d'aproximadament al segle XIII. Pel que fa a la decoració per aquesta franja cronològica cal destacar la influència que exerceix l'ornamentació de manuscrits francesos, especialment aquella de producció llemosina a partir del segle XII, creant unes tendències estilístiques generalitzades arreu¹⁵. Les característiques locals clarament identificables del segle precedent desapareixeran en gran mesura i la majoria dels centres monàstics i catedralicis adoptaran un model homogeni a l'hora d'ornamentar la producció librària. Els trets generals passen per la realització d'infinat de combinacions de motius foliars molt carnosos, amb tiges acabades en eixamplaments polilobulats, d'engruiximents tipus corol·la i tirabuixons cònics. Predomina en aquesta decoració el tipus de fullatge que s'enrosca sobre ell mateix, tot adoptant l'aspecte d'un tirabuixó cònic cobert de traços paral·lels. Les seves formes són normalment modelades mitjançant traços en tinta, de perfil fistonejat, propers a la mitja palmeta i emmarcades en un contorn exterior llis, amb una abundància dels tipus d'excrecències polilobulats que neixen bruscament en el recorregut d'una tija o que les culminen.

Cal destacar, a més, que a partir de finals del segle XII les caplletres en la seva majoria són inscrites en uns marcs de perfils quadrangulars, decorats en vermell, or, blau o verd generalment. Aquestes, a més, es destaquen per un exuberant desplegament d'arabescos lineals plans, d'ornamentació no naturalista, mitjançant una sèrie de traços rectes i corbs, que, a manera d'antenes anomenades calderons, emergeixen del

¹⁵ Per a més informació referent a la il·luminació de manuscrits llemosins consultar D. Gaborit-Chopin, *La décoration des manuscrits à Saint martial de Limoges et en Lemousin*, París, Librairie Droz, 1969. Pel que fa al fenomen de la uniformització estilística consultar P. Bohigas, *La ilustración y la decoración del libro manuscrito en Cataluña*, Barcelona, Asociación de Bibliófilos de Barcelona, 1960.

perfil exterior de la lletra i s'estenen pels marges del pergami, enllaçant de manera física i simbòlica les caplletres amb el seu entorn.

Derivat del fet de la homogeneïtzació en la realització de la decoració de caplletres i a la dificultat d'acotar certes pautes decoratives locals per aquestes dates, s'hi suma el fet de que el fragment és de dimensions molt reduïdes. En conseqüència no és possible determinar a partir de la decoració una procedència per aquest, encara que sí podem establir un marc cronològic derivat de l'anàlisi de les seves formes. Segons l'estudi formal realitzat més amunt, s'observa que la caplletra presenta trets ornamentals propis del segle XIII tal i com és l'emmarcament arquitectònic característic o bé l'estilització dels elements vegetals apreciada en les palmetes i llambrequins. També caldria destacar en aquest sentit, el perllongament dels filets al marge del pergami, fenomen que posteriorment arribarà al seu màxim esplendor als segles XIV i XV.

Per mitjà de la conjunció de les dades aportades dels diferents estudis –decoratiu, codicològic i paleogràfic– malgrat que no s'arribi a establir un possible focus de procedència, pensem que l'aproximació cronològica és interessant per a la contribució del coneixement d'un nou fragment manuscrit que possibiliti i ajudi els futurs estudis en la matèria¹⁶.

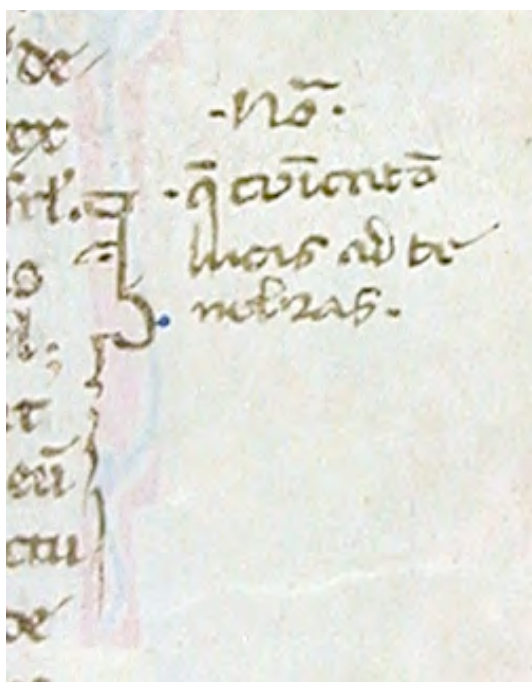
16 Un estat de la qüestió sobre els estudis dels fragments manuscrits i la seva significació va ser realitzat per A. M. Mundó a "Les col·leccions de fragments de manuscrits a Catalunya", *Faventia*, 2/2, Bellaterra, 1980, pp. 115-23.

4.4 Estat de conservació

Cal advertir, que l'estat de conservació del fragment, salvant l'agressió patida pel retallament i encolament com a reforç de l'om, és desigual. A la seva part exterior, aquella que correspon a la cara carn, en haver estat sotmesa a unes condicions externes més agressives -fricció, encolament- la tinta comença a esvaïr-se i a presentar buits. En canvi, la cara interna, la corresponent a la cara pèl i que conté la caplletra, presenta un estat de conservació força bo, conservant les tintes, tant de l'escriptura com de les decoracions, en bon estat.

4.5 Observacions generals

El fragment conservat conté una nota de lectura realitzada mitjançant un rostre de perfil que ocupa sis línies d'escriptura, on es pot distingir l'ull, la boca i un gran nas. Aquest fa referència a una nota explicativa que està comentant 4Re 3, 13.

4.6 Contingut del fragment

El fragment conserva la part final del llibre tercer de Reis (22, 52-54) i l'inici del quart (des de 1 fins a 3, 1-19). La transcripció del fragment és tal com segueix¹⁷:

¹⁷ La transcripció del fragment, així com l'estudi de les comparacions textuais, ha estat realitzat per la Dra. Gemma Avenoza.

3Re 22,52-54

22⁵²[...] anno septimo decimo josap[hat...]

juda regnauit *que super israel* [...]

annis⁵³ & Et fecit malum *in c*[...]

& ambulauit *in uia patris s*[...]

sue. & *in uia jeroboam filli Nab*[...]

care fecut *israel*.⁵⁴Seruiuit qu[...]

& adorauit eum & irritauit d[*omin*...]

israel iuxta omnia que fecerat pat[...]

explicit te[...]

4Re 1,1-11

1¹R[e]gum. incipi[...]

P(**)REVARJCA[...]

autem Moab *in i*[...]

mortuus est A[...]

²[...]dit *que Ocozia*[...]

cenaculi sui *quod habebat in* [...]

et egrotauit. Misit *que nu*[...]

cens ad eos. Ite *consulite Be*[...]

um Accharon. *utrum ui*[...]

de infirmitate mea *hac* [...]

³ [...]autem *domini locutus est ad Hely*[...]

bitem *dicens. Surge ascen*[...]

cursum *nunciorum regis Sama*[...]

ces ad eos. Numquid non est *deus in* [...]

eatis ad *consulendum Beelzeb*[...]

Accharon.⁴Quamobrem *hec d*[...]

de lectulo *super quem ascend*[...]

descendes. *sed* morte mo[...]

helyas. ⁵Reuersi *sunt* nu[...]

ziam. Qui *dixit* eis. Quare r[...]

⁶At illi responderun ei. Vir occu[...]

bis. & *dixit* ad nos. Ite & reue[...]

ad regem *qui* misit uos. & dicentis ei [...]

dominus. Numquid *quia* non erat deus in isr[ael...]

ut *consulatur* Beelzebub deus Acc[...]

Jdcirco de lectulo *super quem ascen*[...]

descendes. *sed* morte morieris [...]

⁷[...] eis. Cuius figure & habitus est [...]

occurrit uobis & locutus est uer[ba...]

⁸[...] illi dixerunt. Vir pilosus. & zo[na...]

ce accinctus renibus. Qui ait [...]

thesbites est. ⁹Misit *que* ad eum [...]

genarium principem. & *quin* qua[...]

erant sub eo. Qui ascendit ad e[...]

in uertice montis ait. Homo [...]

cepit ut *descendas*. ¹⁰Rendens [...]

dixit quinquagenario. Si h[ic]

descendat ignis de celo & de[...]

quinquaginta tuos. *Descendit* i[...]

de celo. & deuorauit eum. & *quin*[...]

qui erant *cum* eo. ¹¹Rursum mis[...]

cipem quinquagenarium alterum [...]

ginta *cum* eo. Qui locutus est [...]

hec *dicit* rex. Festina. *descende*[...]

4Re 1,12-

¹²[...] ego. descendat

[...] & quinquaginta

[...] de celo. & deuo-

[...] . ¹³Jterum misit

[...] cium. & quinqu-

[...] cum uenisset

[...]yam & precatus est

[...]espicere animam

[...]orum qui mecum [...]

¹⁴[...] celo & deuora-

[...] genarios primos

[...] erant. Set nunc

[...]nime mee. ¹⁵Locu-

[...]d helyam dicens

[...] Surrexit igitur &

[...] ¹⁶[&] locutus est eu H-

[...] nuncios ad consu-

[...]charon. quasi

[...]posses interrogare

[...] super quaem ascendi-

[...] morieris. ¹⁷Mor-

[...] domini que locutus

[...]ram frater eius pro eo

[...]saphat. regis

[...] ¹⁸Reliqua autem

[...]us est nonne hec

[...] *num dierum regum* [...]

II. 2 ¹[...] uellet *dominus*

[... um] *ibant helyas*

[...] ²*dixit que helyas*

[...] *ia dominus* misit me

[...] *Helyseus. vi-*

[...] *quia non dere-*

[...] *ssent in Bethel* [...]

³[...] *ui erant in Bethel.*

[...] *ei. Numquid nosti*

[...] *dominum tuum a te?*

[...] *ui. Silete. ⁴Dixit*

[...] *Sede hic quia*

[...] *o Et ille ait. Vi-*

[...] *quia non dere-*

[...] *nt in jericho*

⁵[...] *Nunquid nosti*₁₈

[...] *um tuum a te* [...]

[...] *ete ⁶Dixit autem*

[...] *ia dominus* misit me

[...] *at viuit dominus &*

[...] *n derelinquam te.*

4Re 2,7-24

2 ⁷[...]

Jordanem. ⁸Tulit[...]

uit illud. & percu[...]

18 Aquí sembla que falta més d'un bocí de línia de text.

utramque partem [...]
⁹Cum que transissent [...]
 Postula quod uis [...]
 lar a te. Dixitque [...]
 spiritus tuus duple[x...]
¹⁰[...] difficilem postu[...]
 quan tollar [a te ...]
 uideris non [er...]
¹¹[...] sermocinaren[...]
 ignei diuiser[...]
 per turbinem in [...]
¹²[...] & clamabat p[...]
 & auriga eius [...]
 Apprehendit q[...]
 in duas partes ¹³[...]
 ceciderat ei. re[...]
 danis. ¹⁴pallio [...]
 aquas. & non s[...]
 Helye etiam nu[...]
 sunt huc atque [...]
¹⁵videntes autem fil[...]
 decontra dixerun[t...]
 Helyseum. Et ue[...]
 rauerunt eum pron[...]
¹⁶[...] Ecce cum seruis [...]
 fortes qui pos[...]
 ne forte tule[...]
 in unum mont[...]

Qui ait. Nolit[...]

¹⁷[...] eum. donec acq[...]

Et miserunt q[...]

quesissent trib[...]

¹⁸[...]uersi sunt ad eum [...]

richo. Dixit que [...]

nolite mitte[...]

¹⁹[...]tatis ad hely[...]

huius optima est [...]

sed aque pess[...]

²⁰[...] ait. Afferte m[...]

Illud sal. Qui [...]

²¹[...] fontem aquarum [...]

Hec dicit dominus [...]

erit in eis ultra [...]

²²[...]te sunt ergo aque [...]

Helysei quod I[...]

²³[...] helyseus in [...]

pueri parui eg[...]

debant ei dicente[...]

ue ²⁴Qui cum res[...]

dixit eis in nomine [...]

de saltu. & lac[...]

4Re 2, 24-25 – 3, 1-19

[...] in montem

[...]

[...]

III

3¹[...] samaria anno oct-
 [...] regis iude regn[...]
 [...] ²& fecit [malum ...]
 [...] & mater tulit tenim sta-
 [...] erat pater eius ³veruntame
 [...] qui peccare
 [...] recessit ab eis. ⁴Por-
 [...] nutriebat peccora mul-
 [...] israel .c. milia agnorum &
 [...] cum uelleribus suis. ⁵Quumque
 [...] Ahab preuaricatus est fedus
 [...] israel. ⁶Egressus est jgitur
 [...] Samaria. & recen-
 [...] israel. ⁷Misit que ad josaphat
 [...] Rex Moab recessit a me
 [...] ad proelium. Qui Respondit A-
 [...] est. tuus est. *populus meus populus*
 [...] m]ei equi tui. ⁸Dixit que. *Per quam*
 [...] ad ille Respondit. *Per desertum [...]*
⁹[...] runt igitur rex israel. & rex
 [...]m. & circuierunt [?] *per uiam .vij.*
 [...] a]qua exercitui & jumentis
 [...] ¹⁰Dixit que rex israel. Heu
 [...] ga]uit nos *dominos tres reges.*
 [...] manu] Moab. ¹¹Et ait Josa-
 [...] *propheta domini ut deprecemur*
 [...] Et respondit unus de seruis

[...] hic Helyseus filius Saphath.
 [...] aquas super manus Helye. ¹²Et
 [...] est apud eum sermo domini. de-
 [...] e]um rex israel. & josaphat. & rex [...]
¹³[...] autem Helyseus ad regem israel¹⁹
 [...]uit dominus tres reges hos ut
 [...] manu Moab. ¹⁴Dixit que ad eum
 [...]it dominus exercituum in cuius conspectu
 [...] uultum Josaphat regis jude-
 [...] attendissem quidem te nec
 [...] ¹⁵Nunc autem adducite michi
 [...] caneret psaltes. Facta est super
 [...] & ait ¹⁶Haec dicit dominus. Facite al-
 [...] ui]us fossas & fossas. ¹⁷Haec enim
 [...] uidebitis uentum neque plu-
 [...] iste replebitur aquis. &
 [...] familie uestre & iumenta uestra [...]
¹⁸[...] in conspectu domini. Insuper tra-
 [...]]b in manus uestras. ¹⁹& percutietis
 [...]]atem munitam & omnem urbem
 [...] niuersum lignum fructiferum...

De la comparació de les variants textuais que es troben en l'esmentat fragment es dedueix que segueix una tradició bíblica lligada amb el tipus de variant catalano-llenguadociana, representada pels còdexs *Montepessulanus*, produïts a Montpeller entre els segles XII i XIII (London, British Library, Harley 4772 i 4773), el *Gerundensis*, originari del Llenguadoc o Catalunya i de la primera meitat del segle XIII (Girona, Pública, ms. 107, Monestir de Sant Feliu de Guixols); *Tarraconensis* (Tarragona,

¹⁹ Aquí sembla que falta text.

Biblioteca del Seminari Pontifici, mss. 434 i 438) i *Vicensis*, produït a Vic a l'any 1268 (Vic, Biblioteca Episcopal, Arxiu capitular, mss. 1-4)²⁰.

S'han realitzat comparacions ornamentals entre el fragment de l'imprès i els quatre manuscrits de tradició catalano-llenguadociana²¹, i no s'han trobat paral·lelismes evidents. La caplletra que introdueix Reis 4 en els còdexs de *vicensis* i *tarraconensis* presenten una P historiada, narrant la caiguda d'Ocozies per la finestra del pis superior de casa seva (4Re 1,2), molt diferent a les característiques que presenta la caplletra del fragment de la Biblioteca Universitària de Barcelona. El còdex *vicensis* es relaciona directament amb dos manuscrits conservats a la Bibliothèque National de France (Ms. Lat. 30 i Ms. Lat. 39) i amb un Missal provinent de Sant Cugat (ACA ms. núm. 24)²². S'ha comparat l'ornamentació d'aquests manuscrits amb el fragment de la BUB i tampoc s'han trobat paral·lelismes comparatius evidents. El fragment de la *Gerundensis* del mateix capítol presenta una caplletra de tipus ornamental amb desplegaments d'arabescos lineals plans que omplen el buit del cos circular de la P, complementada per calderons que s'estenen pels marges del pergamí. Cronològicament és propera a l'exemplar que ens ocupa, però els trets ornamentals no en són comparables. El fragment de la Biblioteca Universitària de Barcelona potser presenta més similituds amb un dels manuscrits conservats a la British Library produïts a Montpel·lier. Es tracta del Harley 4773, en el qual podem apreciar similituds en les tintes emprades per a la realització de les caplletres, així com en els seus marcs arquitectònics. Encara i així, no presenta traces ornamentals prou evidents per determinar una possible relació.

En conseqüència, podem determinar que el fragment conservat a la Biblioteca Universitària de Barcelona, per les seves característiques físiques i per la tradició textual que presenta estaria lligat amb la producció de manuscrits llenguadocians o influïts per aquests, tot i que no hem trobat paral·lelismes per a la seva ornamentació. Per les característiques formals, és evident que fou realitzat en un escriptori d'envergadura, ja que la qualitat de formes i sistemes emprats així ho demostra. Probablement caldria realitzar un estudi més detallat dels manuscrits vinculats amb el monestir de Sant Ramon de Penyaforç, on sembla ser que es va enquadrar l'imprès, per tal d'esbrinar més detalls sobre el possible origen del fragment, i intentar d'aquesta manera ampliar el repertori de bíblies vinculades amb les produccions de tradició catalano-llenguadociana.

20 En tot cas, és evident la influència d'una família peninsular, car es pot vincular també amb la família del *Legionensis*.

21 Agraïm a Pere Casanellas la seva amabilitat al proporcionar-nos les imatges de les principals caplletres que decoren els manuscrits de les bíblies de tradició catalano-llenguadociana, amb les quals hem realitzat i establert les possibles comparacions amb el nostre fragment.

22 Isabel Escandell Proust, "La Bíblia de 1268 del archivo episcopal de Vic", *Anuario del Departamento de Historia y Teoría del Arte (UAM)*, II, 1990, pp. 103 - 115, esp. p. 111, nota 28.

4.7 Bibliografia

ALEXANDER, JONATHAN, J. G, *The Decorated Letter*, London: Thames and Hudson, Ltd., 1978.

COLUNGA, ALBERTO, [eds.], *Biblia comentada: texto de la Nácar-Colunga*, Madrid: La Editorial Católica, 1967-1971, 2a ed.

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE, DÉPARTEMENT DES MANUSCRITS, *Manuscrits enluminés de la Péninsule Ibérique*, Paris: Bibliothèque Nationale, 1983.

BOHIGAS, PERE, *La ilustración y la decoración del libro manuscrito en Cataluña*, Barcelona: Asociación de Bibliófilos de Barcelona, 3 vols., 1960.

COMITÉ INTERNACIONAL DE PALEOGRAFIA (Dir.) *Vocabulari Codicològic, Repertori metòdic dels termes relatius als manuscrits per Denis Muzerelle*.

DOMINGUEZ BORDONA, JESUS, *La Miniatura*, Madrid: Editorial Plus Ultra, XVIII. 1962.

ESCANDELL PROUST, ISABEL, "La Biblia de 1268 del archivo episcopal de Vic", *Anuario del Departamento de Historia y Teoría del Arte II*, (UAM), 1990, pp. 103 - 115.

GABORIT-CHOPIN, DANIELLE, *La décoration des manuscrits à Saint Martial de Limoges et en Lemousin*, París: Librairie Droz, 1969.

IBARBURU ASURMENDI, MARIA EUGENIA, *De capitibus litterarum et aliis figuris. Recull d'estudis sobre miniatura medieval*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1999.

PÄCHT, OTTO, *La miniatura medieval, una introducción*, Madrid: Alianza Editorial, 1987.

Webgrafia:

Associació Bíblica de Catalunya, 1998-2007 <<http://www.abc.cat>>, [última consulta 25 de Juny de 2011].

Mandragore, base des manuscrits enluminés de la B.n.F.
<<http://mandragore.bnf.fr/html/accueil.html>>, [última consulta 25 de Juny de 2011].

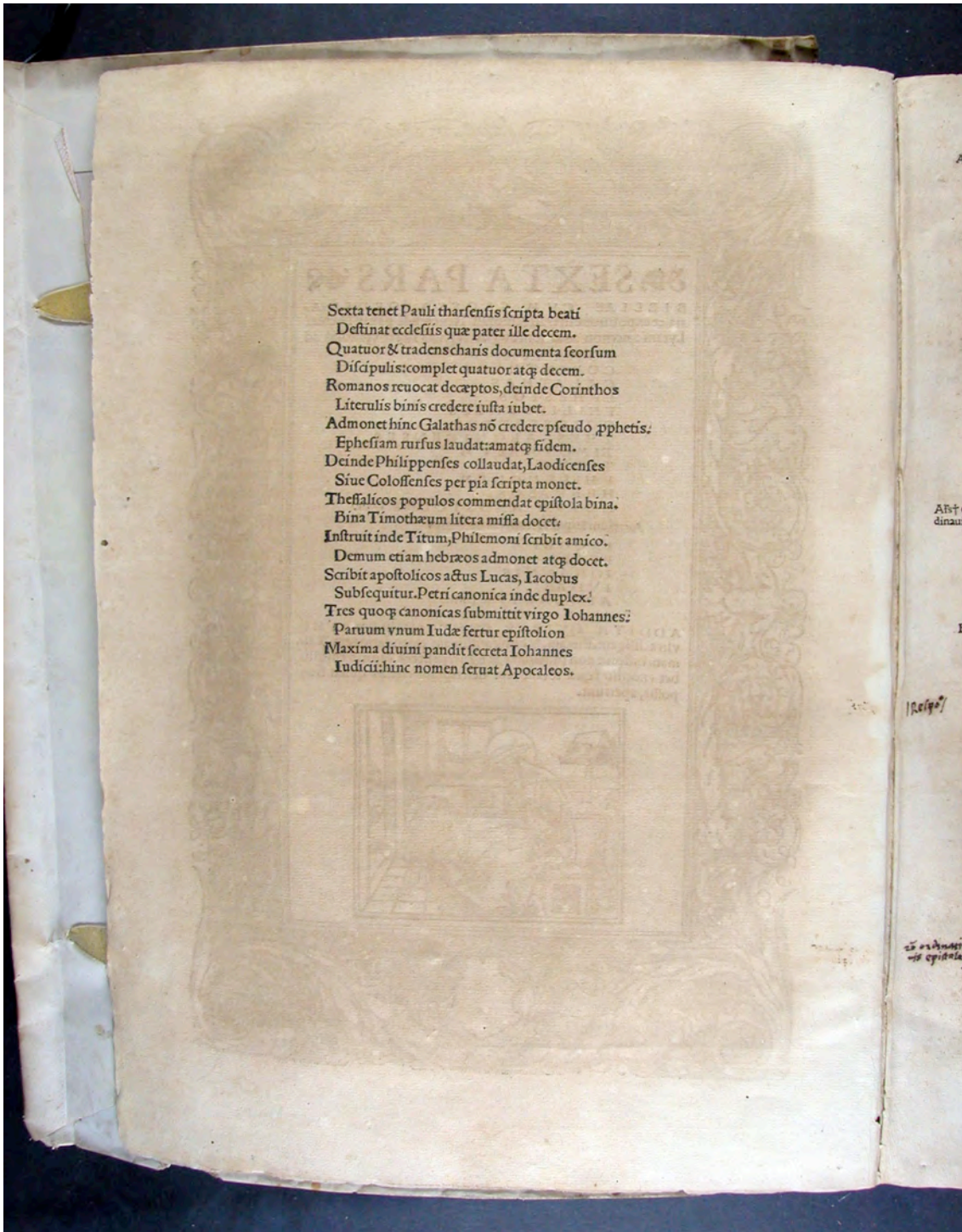
The British Library, catalogue of Illuminated Manuscripts.
<<http://molcat1.bl.uk/illcat/welcome.htm>>, [última consulta 25 de Juny de 2011].

Base *Enluminures*, Service du livre et de la lecture et l'Institut de recherche et d'histoire des textes (CNRS),

<<http://www.enluminures.culture.fr/documentation/enlumine/fr/index3.html>>,
[última consulta 25 de Juny de 2011].

5. Annex

Præsentis chartas operis si colligere optas:
Aspice principium litterularum suarum.

aa prima vacat incipi præratio Denarius namque Aug. Christus. hoibus. Vcl	kk quidem est non generauit idei fallent vetera. Omnino	rr por & c. In reliqui troade menta abscondent dona nobis Onesimum	EE Seditione non mittere legatos cio verbi. Adiuua Cum autem & c.	oo uersis in mare Et fugiet mors Et vidi alii ange. deslam & in ca rum saluatione
bb Quid igitur Exclusa est Remissa Qui traditus.	ll Et altissima Confidentia non tamen fm Supportate Cædit. I. decipit	vv Et ado. Et melocus est Et spiritus sancti Quia ergo. Q.	FF Non est baptisma Non solum aut hęc Pentecosten. Beda Deducentibus & c. & gentem. Cum	PP contraria illius Et vidi & ecce Nec habent re. Viz. i. institutione
cc Vetus homo. consulti homini Et bod. vtile Lex em spiritus Q. su. filij dei.	mm Miror. De cundum habitare barnabas iam quando magicis	xx Perrings Qm & ipse immutabilis Operis. Magna num neq. finem	GG De oibus qb. accu. Vt autem iudica Astitit enim. Beda. opus impediatur.	QQ supulcha quarere Præsentia eius malorum & Er vidi ange. mes in hoc bello
dd Fratres. Ne perdidit infidelitate Præcluit pro vobis parcer	nn nos deus. I. tas vel afflictio Ex quo arbitradum se non dicere Mihimundus	yy In ca. viij. vbi Non sine sanguine vbi enim. Dixit Vmbra enim	HH Quonia deo tenet erant & elemosyna modi fidem habeat aspidem in ægypto Supbis resti. Malos	RR Beati qui la. Peruentus & regib. non valeat patet
ee Infirmum autem sicuti dedicata Scriptura. Vel. Suscipiant habere. q. immu.	oo empli. vel ratione propter quod dicit propter quod deponit est. Surge	zz Patres antiqui per præcipuam Circumitu die sep. In ca. x. vbi tpalium. sed cha.	II non cre. & c. que re. quæ perierat. Et Rationem. Daobus dinem iusticie tesunari iudicij	SS ses hadareffen essuionem separata. quarere Finis.
ff illi vestri iudicare cauerunt lignum illos designans quo contaminati	pp Quia in nullo augetur numerus De cætero fratres. illud dare quicquid	AA Lucas medicus Promissionem qui simul apostolicam	KK Fuerunt & c. Ideo Voluptatem. Vo. celo cognouit tpsj In ca. iij. vbi dicit quid vidi mus	KK Finis.
gg Et vir vxor. Tanq. non ha. essent & consen. Nequod offen. Qm pa. exemplo	qq illis obseruantis Omne quodcumq. vr illud im. possemus vo.	BB Compuncti. Beda Deus abraam & Hic est la. Ra. aplis: qui terrenitate cipite: quia	LL Charissimi. di. nos Deum quem noui. Sicut enim pater ha. Etiam amen. Per	MM dentes ideo desluat tiam respectu uelatio non Etiam amen. Per
hh lum dum male quæ oino ueritatem hanc Mysteria. Vt	rr Sic etiam spes Quas sustinetis tenet nunc & cæteris vniur vt sic	CC Quis te con. & c. Tabernaculu Beda. Saulus autem erat Rog. deo cui pater	DD totam humanam Statim recæ. est Qui pertranse cuti. Alier seruum superat	NN Aque præteritū eam post aperte veritatē vel iusticia abscōn. quia nemo
ii bent noticiam Qm quidē per ho. Euigilate. Omnes quidem re. Obsecro	ss Ne increpaueris Coram omnibus omnium malos Propter quā cām	DD totam humanam Statim recæ. est Qui pertranse cuti. Alier seruum superat	NN Aque præteritū eam post aperte veritatē vel iusticia abscōn. quia nemo	NN Aque præteritū eam post aperte veritatē vel iusticia abscōn. quia nemo

